

VERAKLUMMEN | Af Dorthe Birkmose, cand.psych.

Dorthe Birkmose

Cand.psych., foredragsholder, rådgiver og supervisor i komplekse sager inden for arbejdet med mennesker, der har behov for hjælp. Hun har skrevet bogen *>Når gode mennesker handler ondt - tabuet om forråelse<*.

Syddansk Universitetsforlag, 2013. Hun har en blog på www.dorthebirkmose.dk

Forråelse – et tabu og alligevel helt almindeligt

De forræde impulser kommer til os alle, når vi mærker afmagten.

Forråelse er et godt gammelt dansk ord, der beskriver, at man kan gennemløbe en udviklingsproces, hvor man gradvist bliver mere og mere rå og brutal i sin tænkning og sine handlinger. Selvom det er et gammelt begreb, kender de færreste professionelle til begrebet. Forråelse er et tabu i socialt og sundhedsfagligt arbejde. Der undervises og skrives sjældent om emnet. Tabuiseringen må skyldes, at det er for angstprovokerende at tænke på, at forræde professionelle ydmyger og krænker mennesker, der har behov for hjælp. Forråelse er ellers ikke et sjældent forekommende fænomen. Alle professionelle har prøvet forskellige konstellationer af at være stiltiende accepterende vidner til hård og afvisende kommunikation; at være så forblændede af egne gode intentioner, at man helt har glemt at tænke på, hvad man egentlig gjorde mod andre; at være for bange til at turde sige gruppen eller ledelsen imod samt at være for lydige over for rutiner og beslutninger på arbejdspladsen.

Hvorfor bliver man hård?

Den professionelles erfaringer med at blive krænket i sin opdragelse og skolegang betyder noget for vedkommendes forestillinger om, hvor hård man må være mod andre. Jeg møder unge studerende, der kun kan komme i tanke om at straffe børn og handicappede i tilfælde af regelbrud eller problemskabende adfærd. Deres aggressive retorik og manglende refleksion over, hvad krænkelser gør ved et menneske, gør mig bekymret for, hvor hårdt de vil behandle andre. De forræde impulser kommer dog til os alle – uanset opvækst – når vi mærker afmagten. Når fagligheden ikke slår til, eller

når fagligheden fortrænges af økonomiske hensyn, bliver professionelle afmægtige. Afmagtsfølelserne er ubehagelige og svære at håndtere. Vi kan bruge forsvarsmekanismer som fortrængning og benægtelse til at dæmpe afmagten og skjule for os selv, hvad vi gør mod andre mennesker, og hvor ondt det kan gøre på dem. Og det eskalerer forrælsesprocessen. Forrælsesprocessen kan ske hos den enkelte; men gruppens betydning er langt vigtigere. Mennesket besidder en parathed til at indgå i grupper og udvise de personlighedstræk, som gruppen har brug for (Bion, 1993). Vi er sociale og vil derfor strække os langt for at kunne være med i fællesskabet. Vi er villige til at bøje af for at beskytte og bevare gruppen – og for at undgå selv at blive ekskluderet af gruppen. Vi er måske villige til at gøre hvad som helst for gruppen – også selvom gruppens kultur er forrået.

Råt er godt eller ...

Paradoksalt nok forsøger vi at tie forrælsesrisikoen ihjel, samtidig med at rå tilgange til arbejdet legitimeres. Jobcentre hyrer vagtværn til at beskytte personalet mod frustrerede borgere. Konsekvenspædagogikken i alle afskygninger er mere populær end nogensinde. Undervisningsministeren fremhæver muligheden for at straffe børn i folkeskolen, og journalister giver straf-portaleren professor Niels Egelund en del medietid. Pædagogiske tilbud til omsorgssvigtede, udviklingshæmmede og misbrugere havner gang på gang i mediernes søgelys pga. psykiske overgreb og ulovlige fysiske magtanvendelser. Nogle står frem i fagblade for at fortælle om, at rå pædagogik er en nødvendig og god pædagogik (fx Birk Nielsen & Skyt, 2012; Ellegaard & Langager, 2011; Rørbæk, 2014). Fortalere for rå pædagogik ser typisk sig selv som stærke og som "os, der tør arbejde med dem, som ingen andre vil have med at gøre". Rå pædagogik og konsekvenspædagogik defineres som pædagogikker, der ikke tager hensyn til menneskets personlighed, læringsforudsætninger eller diagnoser, og hvor mennesket udsættes for ydre styring og massive tilrettevisninger grænsende til ydmygelser (Bay, 2005; Szulewicz, 2011). Kendetegnende er metoder som vandreture, telt- og sommerhusophold, inddragelse af telefon- og internettid, opfordring til indbyrdes mobning af regelbrydere samt udelukkelse fra fællesskaber. Argumentet er, at nogle mennesker har svært ved at indgå i demokratiske processer, og derfor bliver den rå pædagogik nødvendig over for netop dem. Sat på spidsen argumenteres der for, at de stærke skal tilbydes en blød pædagogik, og de svage skal behandles med en rå pædagogik, efter de har lidt nederlag i den bløde pædagogik. Der tages skarp afstand fra afstraffelser og ydmygelser i den officielle konsekvenspædagogik og rå pædagogik (Bay, 2005; Ellegaard & Langager, 2011). Men i praksis kan afstanden til forrælse være kort. Når der sker en

godkendelse af handlinger, der grænser til ydmygelser, bliver det vanskeligt at undgå ydmygelser. Der er heldigvis alternativer til en hård og styrende tilgang til at arbejde med mennesker. Jeg er fortaler for den ikke-dirigerende tilgang, selvom jeg hyppigere og hyppigere oplever at blive latterliggjort for min svage og eftergivende tilgang. Der er dog intet svagt ved at hjælpe andre ved at tage udgangspunkt i den enkeltes motivation og dennes bestræbelser på at overvinde, kompensere for eller leve med sine problemer.

Anekdoternes morale

Når mennesker fortæller historier, skal der høres godt efter. En historie handler nemlig også om, hvordan fortælleren ser sin verden. For at få indsigt i en personalegruppes grad af forråelse er det vigtigt at lytte til moralen i de historier, der fortælles. Jeg har hørt mange forræede anekdoter gennem årene. Moralen kan være, at borgerne bare er ude på at få hjælp til alting, og man derfor er nødt til at være på mærkerne for ikke at blive snydt. Der kan være historier om egne faglige succeser opnået ved at skælde ud eller lyve for de mennesker, der har brug for hjælp. Der er professionelle, som synes, at det er "sjovt" at bruge øgenavne og fortælle "sjove" historier om borgernes sexliv eller selvmordstanker. Anekdoternes morale kan også være, at det er nødvendigt med fysisk magtanvendelse, når et menneske er ved at ødelægge nogle ting, er urolig i handicapbussen eller ikke vil følge reglerne. Hvis jeg udtrykker min uenighed eller nævner, at magtanvendelserne er ulovlige, bliver jeg straks mødt af argumentet: "Ville du da heller ikke gribe ind, hvis et menneske gik midt ude på motorvejen?" Det er på ingen måde det samme, men det bliver øjensynlig logisk for den forræede gruppe. Forråelsen er tydelig, når man lytter til moralerne; men det er svært at opdage forråelsen midt i den hyggelige stemning, de humoristiske fortællinger og blandt sætningerne fyldte af fagbegreber.

De utallige mistroiske og forræede anekdoter bunder i samme grundantagelse, nemlig at et menneskes adfærd er lig dette menneskes personlighedstræk. Det vil sige, hvis man udviser vrede, så er man aggressiv, og hvis man har svært ved at tage initiativer, så er man doven. Når adfærden bliver set som iboende mennesket, så bliver det logisk, at adfærden er selvforskyldt, og at det er op til mennesket selv at tage sig sammen og opføre sig ordentligt. En sådan fortælling vil til hver en tid godkende forråelsen hos personalet, idet "vi er jo nødt til at ... når han er så ´n".

Hvorfor ingen protest?

Vores dybe ønske om at være med i gruppen og vores angst for at stå uden for gruppen er nok det vigtigste omdrejningspunkt for motivationen til at udføre forræede handlinger, og for at vi kan være passive vidner

til forrælsen omkring os. Det spiller også ind, at vi dækker over kollegers forrælse, fordi vi godt kan lide dem, og fordi de har hjulpet os i andre situationer. Desuden kan vi vænne os til krænkelser – især hvis de legitimeres via rå pædagogik eller konsekvenspædagogik – og vi kan foruroligende hurtigt komme til at synes, at det er meget normalt og derfor helt i orden. Mange af os undlader at kritisere de forræede handlinger, der følger efter økonomiske besparelser, fordi vi er bange for at blive fyret. Alt i alt er det, som om vores behov for at være sociale overtrumfer vores moral. Derfor er det så svært at sige fra over for forrælsen.

Hellere ærligt end positivt

Heldigvis står fortalerne for konsekvenspædagogik og rå pædagogik frem og argumenterer for deres sag. Dermed kan vi endevende holdninger og menneskesyn med hinanden i frugtbare diskussioner om, hvor grænserne for vores styring af andre går. Det er mere bekymrende med positiv psykologiens rå idéer om "enhver er sin egen lykkes smed" og "de, der ikke er forandringsparate, må ekskluderes" (Johnson, 2001; Seligman, 2011). Råheden skjules med forførende statements om, at du fx selv bestemmer, om du ser vandglasset som halvt fyldt eller halvt tomt. Tendensen til at kalde besparelser for optimeringer, forringelser for muligheder og problemer for udfordringer er bekymrende. Vi løser ikke noget ved at bruge positive begreber om handlinger, der gør ondt på andre. Tværtimod. En positiv sprogbrug hæmmer vores mulighed for dialog. Vi har brug for dialog for at kunne tænke nuanceret og kritisk om vores daglige praksis, og det er den eneste mulighed for at gøre noget ved forrælsen.

Litteratur

- Bay, J. (2005): *>Konsekvenspædagogik – en pædagogik om eksistens og social handlingskompetence<*. Borgen.
- Bion, W.R. (1993): *>Erfaringer i grupper<*. Hans Reitzels Forlag.
- Birk Nielsen, J. & Skyt, G. (2012): Bag om en tv-serie. I: *>Psykolog Nyt<*, nr. 12, pp. 8-10.
- Ellegaard, T. & Langager, S. (2011): Rå pædagogik. I: *>Dansk Pædagogisk Tidsskrift<*, vol. 2(11), 2011, pp. 2-5.
- Johnson, S. (2001): *>Hvem har flyttet min ost? En enestående måde at arbejde med forandring i dit arbejde og i dit liv<*. Børsen.
- Rørbæk, M. (2014): Skal vi lade dem gå i hundene eller hvad? I: *>Socialpædagogen<*, nr. 2, januar 2014, pp. 4-6.
- Seligman, M. (2011): *>At lykkes – En perspektivrig positiv psykologi om lykke og trivsel<*. Mindspace.
- Szulevicz, T. (2011): Individualisering og rå pædagogik. *>Dansk Pædagogisk Tidsskrift<*, vol. 2(11), 2011, pp. 31-37.